



อัตลักษณ์ และการจัดการท่องเที่ยวชุมชนชาวประมง จังหวัดชลบุรี Identity and The Fishery Community Tourism Management in Chonburi Province

ธนิต โตดิเทพย์*

Tanit Toadithep

ภาควิชาศาสนาและปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา จังหวัดชลบุรี 20131

Department of Religion and Philosophy, Faculty of Humanities and Social Sciences, Burapha University,
Chonburi 20131 Thailand

*Corresponding author E-mail: tanit@buu.ac.th

(Received: May 6 2025; Revised: June 26 2025; Accepted: August 5 2025)

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “อัตลักษณ์ และการจัดการท่องเที่ยวชุมชนชาวประมง จังหวัดชลบุรี” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอัตลักษณ์และการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนชาวประมงบางเสร่ จังหวัดชลบุรี ใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ จากเอกสารชั้นต้น เอกสารชั้นรอง และการสัมภาษณ์ผู้รู้ในชุมชน ผลการศึกษาพบว่า อัตลักษณ์ของชุมชนชาวประมงบางเสร่ประกอบไปด้วย เรื่องเล่าของชุมชน ศิลปะการแสดง เทศกาลประเพณี สิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน ภูมิศาสตร์ทางทะเล อาหารท้องถิ่น ค่ายลูกเสือและต้นยาง ถูกนำมาสร้างขึ้นเป็นทรัพยากรทางด้านวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชน การจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนบางเสร่ ที่มีแหล่งรายได้สำคัญจากการเดินทางเข้ามาจับจ่ายใช้สอยภายในชุมชน ทำให้หน่วยงานรัฐระดับท้องถิ่นเข้ามาสนับสนุนกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว รวมถึงการกำหนดแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาคประชาสังคม ชุมชน ภาคเอกชน และหน่วยงานของภาครัฐ เพื่อพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวที่สร้างรายได้ที่สูงขึ้น และการกระจายรายได้ไปสู่พื้นที่ภายในชุมชน

คำสำคัญ : การจัดการ; ท่องเที่ยวชุมชน; ประมงพื้นบ้าน; ชลบุรี

Abstract

The research study titled “Identity and Community-Based Tourism Management of Fishing Communities in Chonburi Province” aimed to explore the identity and tourism management of the Bang Saray fishing community in Chonburi Province. The study employed qualitative research methods, utilizing primary and secondary documents as well as interviews with community experts. The findings revealed that the identity of the Bang Saray fishing community consists of community narratives, performing arts, traditional festivals, sacred community symbols, marine geography, local cuisine, scout camps, and rubber trees. These elements have been transformed into cultural resources to promote community-based tourism. Tourism management in Bang Saray, where a significant portion of income comes from visitors spending within the community, has drawn support from local government agencies. These agencies have been involved in promoting tourism activities and developing tourism plans in collaboration with civil society organizations, the community, the private sector, and government entities. This collaborative effort aims to create higher income-generating tourism models and to ensure the distribution of income within the community.

Keywords : Management; Community Tourism; Community Fishery; Chonburi

บทนำ

การพัฒนาและการส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็นหนึ่งในแผนงานย่อยภายใต้แผนการพัฒนาพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (EEC) เพื่อยกระดับคุณภาพการท่องเที่ยวระดับโลกรองรับนักท่องเที่ยวกลุ่มรายได้ในพื้นที่สามจังหวัดในภาคตะวันออก ได้แก่ ฉะเชิงเทรา ชลบุรี และระยอง แผนพัฒนาจังหวัดชลบุรี 4 ปี (พ.ศ. 2561-2564) ได้กำหนดให้เกิดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชายทะเลนานาชาติ กิจกรรมการท่องเที่ยว สินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยวได้เป็นมาตรฐานสากลให้เป็นฐานการกระจายรายได้และสร้างงาน โดยมีวัตถุประสงค์อยู่ 2 ประเด็นด้วยกัน คือ หนึ่งแหล่งท่องเที่ยวมีคุณภาพ และสามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ทุกกลุ่ม สองรายได้จากการท่องเที่ยวต่อคนต่อวันเพิ่มขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับศักยภาพในการพัฒนาขึ้นเป็นแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวเชิงนันทนาการ แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรม และการท่องเที่ยวเชิงธุรกิจ (Business tourism) หรือธุรกิจไมซ์ (MICE) ซึ่งการกำหนดบทบาทและทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในจังหวัดคือ ชลบุรี : Modern of the East เพราะเป็นเมืองที่มีความทันสมัยผสมผสานกับความเป็นท้องถิ่น (สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก, 2561)

ชุมชนบางเสร่ จังหวัดชลบุรี เป็นชุมชนชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก อาชีพชาวบ้านดั้งเดิมจะประกอบอาชีพทางการประมง หรืออาชีพที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับประมง การเติบโตทางด้านเศรษฐกิจการท่องเที่ยวของภูมิภาค ทำให้ชุมชนต้องปรับตัวไปตามกระแสคลื่นของความเปลี่ยนแปลง ชุมชนได้พัฒนา/สร้างสินค้าทางวัฒนธรรมที่สะสมกันมาอย่างต่อเนื่องก่อรูปขึ้นเป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่นเพื่อนำเสนอการท่องเที่ยวชุมชนให้กับนักท่องเที่ยว จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจว่า อัตลักษณ์ของชุมชนบางเสร่ซึ่งเป็นชุมชนชาวประมงแสดงออกถึงอัตลักษณ์ และมีวิธีการจัดการท่องเที่ยวภายในชุมชนได้อย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ของชุมชนชาวประมงบางเสร่ จังหวัดชลบุรี
2. เพื่อศึกษาการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนชาวประมงบางเสร่ จังหวัดชลบุรี

แนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บทความวิจัยนี้ผู้วิจัยจะใช้แนวคิด 3 แนวคิด ได้แก่ หนึ่งแนวคิดอัตลักษณ์ (Identity) เพื่อแสวงหาการแสดงตัวตนของชุมชนผ่านระบบสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม สอง แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน ซึ่งเป็นมุมมองการพัฒนาการท่องเที่ยว

ของชุมชนในภาพกว้าง และแนวคิดการจัดการการท่องเที่ยวชุมชน (Community Based-Tourism) ซึ่งมีเป้าหมายความยั่งยืนตามแนวคิดที่สอง แต่มีจุดเน้นคือการพัฒนาการท่องเที่ยวที่มาจากการตัดสินใจและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

แนวคิดอัตลักษณ์ (Identity)

อัตลักษณ์ (Identity) เป็นความรู้สึกนึกคิดที่บุคคลนิยามตนเองว่า “ฉันคือใคร” จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อตัวปัจเจกบุคคลปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลอื่น การรับรู้ตนเอง (Awareness) และจากการที่บุคคลภายนอกที่มองเข้ามา ซึ่งหมายความว่า เราสามารถแสดงตัวตนหรือการยอมรับกับอัตลักษณ์ที่เราได้ตัดสินใจเลือกการแสดงอัตลักษณ์ที่เหมือนหรือแตกต่างจากบุคคล/กลุ่มอื่นอย่างไร ซึ่งสะท้อนว่า “ฉันเป็นใคร” การเลือกนิยามความหมายของตนเองที่แสดงต่อบุคคลหรือสังคมว่าเราเป็นใคร เป็นกระบวนการเลือกใช้และแสดงออกที่ทำให้รู้ว่าเรามีความเหมือนการเป็นพวกเดียวกันหรือแตกต่างจากคนอื่นอย่างไร ผ่านกระบวนการผลิตและการใช้สัญลักษณ์ (Symbol) ซึ่งเป็นสิ่งประกอบกันทั้งภายในจิตใจ อารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์ และกระบวนการรับรู้ความหมายหรือความเปลี่ยนแปลงของโลกภายนอกที่ปัจเจกบุคคลปะทะสังสรรค์ด้วยอัตลักษณ์แบ่งออกเป็น 2 ระดับ อัตลักษณ์ส่วนบุคคล (Personal Identity) และอัตลักษณ์ทางสังคม (Social Identity) ซึ่งอัตลักษณ์จะมีความหลากหลายและเลื่อนไหล หรือบางครั้งก็อาจมีความทับซ้อนไปตามบริบทที่ปัจเจกบุคคลนั้นดำรงอยู่ เช่น อัตลักษณ์ของความเป็นพ่อของลูก ขณะเดียวกันนั้นพ่อที่ประกอบอาชีพหมอก็ยังแสดงบทบาทอัตลักษณ์ของความเป็นหมอเพื่อดูแลลูกด้วย (อภิญา เฟื่องฟูสกุล, 2546)

การแสดงอัตลักษณ์ที่ถูกเลือกขึ้นมาจะแสดงออกซึ่งความสัมพันธ์ที่กระทำผ่านระบบสัญลักษณ์ที่มีหลากหลายรูปแบบ เช่น ชุมชนอาจแสดงอัตลักษณ์ของชาวประมงผ่านการประกอบอาหารท้องถิ่นที่นำวัตถุดิบมาจากทะเล การนำแนวคิดอัตลักษณ์มาใช้เป็นแนวทางการศึกษาจะทำให้เกิดความเข้าใจต่อการแสดงตัวตนของชุมชนที่สัมพันธ์อยู่กับส่วนอื่น ๆ ภายนอกตลอดเวลา

แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน

การพัฒนาการท่องเที่ยวใช้ตามข้อเสนอของ World Tourism Organization (UNWTO) ในหนังสือเรื่อง Tourism and the sustainable development goals - Journey to 2030 (2018) โดยแสดงให้เห็นว่าการท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญที่จะนำไปสู่เป้าหมายของความยั่งยืนได้ในทุกระดับตั้งแต่ประชาชนสู่ระดับโลก ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และความสงบสุข เนื่องจากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวก่อให้เกิดรายได้ในทางเศรษฐกิจในที่สูงเมื่อเทียบกับอุตสาหกรรมแบบอื่น มีมูลค่าสูงถึงร้อยละ 10 ของ GDP โลก (World GDP) ร้อยละ 30 อยู่ในภาคการบริการ 1 ใน 10 ของอาชีพในโลก จะมีหนึ่งอาชีพที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว



ดังนั้นการท่องเที่ยวจึงเชื่อมโยงไปสู่ระบบเศรษฐกิจในแทบทุกระดับ และภาคส่วน

โดย World Tourism Organization (UNWTO) ได้เสนอ แนวการปฏิบัติการเชิงพื้นที่ แสดงให้เห็นการขยายตัวการท่องเที่ยว ในอนาคตที่จะเปิดโอกาสให้เกิดการไหลเวียนของระบบเงินตรา ความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งจะทำให้ระบบเศรษฐกิจ ในภาพรวมเจริญเติบโตอย่างมีนัยสำคัญ รูปแบบของการเติบโต ทางด้านเศรษฐกิจการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน คือแหล่งท่องเที่ยวที่มีความ น่าสนใจทั้งในด้านความสมบูรณ์ทางด้านทรัพยากรทาง ธรรมชาติ ทรัพยากรทางวัฒนธรรมของชุมชนในพื้นที่นั้น ๆ ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสร้างแรงดึงดูดให้กับนักท่องเที่ยวและ เชื่อมโยงไปสู่การขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจ ที่จะต้องประกอบ ไปด้วย ห่วงโซ่เชิงคุณค่าการท่องเที่ยว (Tourism value chain) ซึ่ง จะสามารถนำไปสู่ความมั่นคง และการสร้างโอกาสให้กับประชาชน รูปแบบกระบวนการของห่วงโซ่เชิงคุณค่าการท่องเที่ยว (Tourism value chain) ได้แก่ กระบวนการจัดทำนโยบาย (Policy-making) และการบูรณาการแผน (Integrated planning) คือ การพัฒนา ผลิตภัณฑ์, การประชาสัมพันธ์, การจัดการตลาด, การจัดสรรผลประโยชน์ และการจำหน่ายสินค้า, การบริหารจัดการในพื้นที่ และการบริการ ผลการวิเคราะห์และการศึกษารูปแบบของห่วงโซ่เชิงคุณค่าการท่องเที่ยวในระดับท้องถิ่นและชุมชนประสบความสำเร็จ สามารถสร้างรายได้ และเกิดการหมุนเวียนเงินตราภายในระบบ มีปริมาณเพิ่มมากขึ้น

แนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based-Tourism : CBT) หมายถึง การท่องเที่ยวที่คิดถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางการท่องเที่ยวโดยสมาชิก ในชุมชน จัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อชุมชน และชุมชนเจ้าของ แหล่งท่องเที่ยวมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน ก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของคนใน ชุมชนและนักท่องเที่ยว การดูแลทรัพยากรด้านต่าง ๆ ของชุมชนที่ ก่อให้เกิดความยั่งยืน บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ในชุมชน ที่ส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพของพื้นที่ เศรษฐกิจ และ สังคมของชุมชนอย่างยั่งยืน องค์ประกอบการท่องเที่ยวชุมชน มี 8 ด้าน ได้แก่ (ณัฐพัชร มณีโรจน์, 2560 : 29-32)

หนึ่ง แรงดึงดูดเป็นทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งดึงดูดใจ เป็น ทรัพยากรธรรมชาติ ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตชุมชน หรืออาจ กล่าวได้ว่าเป็นต้นทุนทางสังคมของชุมชน และทรัพยากรธรรมชาติ ที่อุดมสมบูรณ์ วัฒนธรรม ประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของ ท้องถิ่นนั้น ๆ วิธีการดำเนินชีวิต การประกอบอาชีพที่ยังพึ่งพาและ ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่ในท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

สอง กิจกรรมการท่องเที่ยว จะเป็นกิจกรรมสร้างสรรค์ ในแหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวเป็นผู้ร่วมกิจกรรมมากกว่าผู้ชม (More Participate than Observe) โดยเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยว มีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การท่องเที่ยว และการลงมือ ปฏิบัติร่วมกับเจ้าของวัฒนธรรม คนในชุมชน นักท่องเที่ยวจะได้รับ ประสบการณ์จากการมีส่วนร่วม (Hand on Experience) เกิดเป็น ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงความเป็นมาของชุมชน และวัฒนธรรม สังคมในพื้นที่ท่องเที่ยว

สาม องค์กรชุมชนและเจ้าของภูมิปัญญา มีการจัดตั้งกลุ่ม ในชุมชน ทำงานประสานงานกันอย่างเป็นระบบ มีความเข้าใจอันดี ต่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีการบันทึกหรือจัดทำฐานข้อมูล ของกลุ่มภูมิปัญญา ปรากฏชาวบ้าน หรือผู้เชี่ยวชาญในเรื่องต่าง ๆ หลากหลาย เช่น สถานที่ วัฒนธรรม ประเพณี การประกอบอาชีพ ต่าง ๆ และมีความสามารถถ่ายทอดข้อมูล ความรู้ให้กับสมาชิก ในชุมชนและนักท่องเที่ยวได้

สี่ การมีส่วนร่วมของชุมชน ต้องมีส่วนร่วมในการจัดการ ท่องเที่ยวด้วย ตั้งแต่การคิด การวางแผน ปฏิบัติการจัดการท่องเที่ยว ความรับผิดชอบ การประเมินผลการท่องเที่ยว และการรับผลประโยชน์ ร่วมกัน กระบวนการนี้จะสร้างการรับรู้ และรับผิดชอบร่วมกัน ในการจัดการท่องเที่ยว ตลอดจนการสร้างจิตสำนึกให้ชุมชนมีความ ห่วงแหนทรัพยากรจากความเป็นเจ้าของร่วมกัน

ห้า สิ่งอำนวยความสะดวก ที่จำเป็นต่อการบริการ นักท่องเที่ยว ทำให้การเดินทางเป็นไปได้ด้วยความสะดวกสบาย ได้แก่ บริการขนส่ง และการเดินทาง ห้องน้ำสาธารณะ ที่พักโรงแรม ของเอกชน ที่พักของชุมชนสำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการแบบ สัมผัสชีวิตของชุมชน (Homestay) ตลอดจนแหล่งข้อมูลข่าวสาร การท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว และสิ่งจำเป็นอื่น ๆ ที่ต้องจัด เตรียมไว้อย่างเหมาะสม

หก การจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ได้แก่

- (1) การวางแผนการท่องเที่ยวกำหนดเป้าหมาย/แผนงาน
- (2) การจัดสรรงาน ทรัพยากร และกำหนดความสัมพันธ์ ของส่วนที่เกี่ยวข้อง เพื่อจัดการการท่องเที่ยวและจัดทำโครงสร้าง ชุมชน การกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มงาน ระบุขอบเขตหน้าที่ และระบุความรับผิดชอบงาน
- (3) การกำกับการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามแผนงานที่ถูก กำหนดไว้
- (4) การควบคุมเป็นการติดตาม ตรวจสอบแก้ไข ข้อบกพร่อง ประเมินผลเพื่อนำมาปรับปรุงการจัดการการท่องเที่ยว เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนด รวมถึงการกำหนดกฎ กติกาในการ จัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว สร้างกลไกในการปฏิบัติงานอย่างมี ความสุข จัดสรรผลประโยชน์กระจายสู่สมาชิกในชุมชนอย่าง เป็นธรรม การกำหนดค่าบริการการท่องเที่ยวอย่างเป็นธรรม และ



จัดสรรเงินจัดตั้งกองทุนเพื่อพัฒนาชุมชน รวมถึงความยั่งยืนในมิติของความเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงหลักการนี้ ได้แก่ การเพิ่มผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจชุมชนและท้องถิ่น ซึ่งจะต้องไม่ก่อให้เกิดผลกระทบหรือลดผลกระทบทางสังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรทางธรรมชาติ และนักท่องเที่ยว

เจ็ด การสร้างกิจกรรมการเรียนรู้ผ่านการท่องเที่ยว เพื่อเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ถูกสรรสร้างขึ้น ซึ่งเป็นการสร้างประสบการณ์ร่วมระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนในท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการตระหนักรู้หรือการรับรู้ถึงความเป็นเจ้าของทรัพยากรทางธรรมชาติ ความสัมพันธ์ของระบบนิเวศ การส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณี และวิถีชีวิตของชุมชน

แปด การพัฒนาคุณภาพชีวิต และเศรษฐกิจของชุมชน ที่จะต้องสร้างประโยชน์ให้กับคนในชุมชนอย่างทั่วถึง หรือการกระจายรายได้ทั้งในทางตรงและทางอ้อม ซึ่งเป็นตัวชี้วัดหนึ่งของความยั่งยืน การจัดการผลประโยชน์จากรายได้บนฐานของข้อตกลงกฎกติกาที่ชุมชนได้กำหนดขึ้นมาใช้ร่วมกัน

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาของ ญัฏฐพัชร มณีโรจน์ (2560) เรื่อง การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ได้อธิบายถึงองค์ประกอบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่เกิดประโยชน์ต่อชุมชน สร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีปฏิสัมพันธ์กับนักท่องเที่ยวให้มีความสำคัญกับการมีส่วนร่วมซึ่งจะนำไปสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จนเกิดความยั่งยืน สร้างการตระหนักรู้และจิตสำนึกของธรรมชาติ และสร้างความสมดุลระหว่างการท่องเที่ยวและทรัพยากรทางธรรมชาติ การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์กร การประสานงาน และมาตรการการควบคุม ซึ่งในปฏิบัติการนี้จะให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในทุกระดับการดำเนินการ

สุดอนอม ต้นเจริญ (2561) เรื่อง การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชน บางชันตัก จังหวัดสมุทรสงคราม ได้แสดงให้เห็นได้ว่า ภายในชุมชนมีระบบสังคมที่มีความเข้าใจร่วมกันภายในจะสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนเชิงบูรณาการได้ การมีกฎกติกาเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการท่องเที่ยวในชุมชนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ นักท่องเที่ยวจะรับรู้ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวได้หลากหลาย และนักท่องเที่ยวจะสร้างจิตสำนึกของการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติ และวัฒนธรรมของท้องถิ่นเมื่อได้สัมผัส

ธง คำเกิด และคณะ (2564) เรื่อง การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนรากฐานวิถีชีวิตชุมชนอย่างยั่งยืนของตำบลต้นตาล อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี ชี้ให้เห็นถึงศักยภาพของชุมชนในชุมชนที่เข้ามามีบทบาทหน้าที่ในการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนในรูปแบบกลุ่ม ที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว มีการสร้างฐานการเรียนรู้และกิจกรรมการท่องเที่ยว

ได้เรียนรู้วิถีชีวิตชุมชน มีรูปแบบการจัดการที่เน้นการมีส่วนร่วม ตั้งแต่ การวางแผน การกำหนดเป้าหมายร่วมกัน และการกำหนดผลลัพธ์ มีโครงสร้างการทำงานที่เรียบง่ายไม่สลับซับซ้อน

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยในบทความเรื่อง “อัตลักษณ์ และการจัดการท่องเที่ยวชุมชนชาวประมง จังหวัดชลบุรี” จะใช้วิธีวิทยาการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เป็นหลัก เอกสารที่จะใช้ในงานวิจัยครั้งนี้มี 2 ประเภท คือ เอกสารขั้นต้น (Primary Data) เป็นข้อมูลที่ยังไม่ได้ผ่านการวิเคราะห์และสังเคราะห์เป็นข้อมูลดิบ ข้อมูลส่วนนี้ได้จากการเก็บรวบรวมเอกสารที่สำคัญ เช่น เอกสารทางราชการ เอกสารของท้องถิ่นชุมชนบางเสร่ เอกสารเผยแพร่โดยเจ้าของผลงานเป็นผู้บันทึกโดยตรง เช่น บันทึกของชาวบ้าน เป็นต้น เอกสารขั้นรอง (Secondary Data) เป็นข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์แล้วระดับหนึ่งและเพื่อช่วยให้วิเคราะห์สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เอกสารขั้นรองเหล่านี้ที่สำคัญ เช่น หนังสือพิมพ์ ตำราวิชาการ บทความ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ ระเบียบอินเทอร์เน็ต ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น นอกจากนี้ผู้วิจัยจะแสวงหาข้อมูลเพิ่มเติมจากการสัมภาษณ์ของคนในชุมชน เช่น ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานภาครัฐของท้องถิ่น กลุ่มภูมิปัญญาชาวบ้าน นักวิจัย/นักวิชาการบ้าน และผู้นำชุมชน

ผลการศึกษา

ผลการดำเนินการศึกษานำเสนอ 2 ประเด็นตามวัตถุประสงค์ ดังนี้ หนึ่ง อัตลักษณ์ของชุมชนชาวประมงบางเสร่ จังหวัดชลบุรี และสอง การจัดการท่องเที่ยวของชุมชนชาวประมงบางเสร่ จังหวัดชลบุรี

อัตลักษณ์ของชุมชนชาวประมงบางเสร่ สามารถจำแนกออกมาได้ 7 อย่าง ได้แก่ หนึ่ง เรื่องเล่าความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ของชุมชนที่เริ่มต้นมาจากที่มาของชื่อชุมชนบางเสร่ ซึ่งอาจมีชื่อเรียกเดิมว่า “บางเสนห์” ส่วนที่มาของชื่อนั้น เป็นเพราะว่ามีสถานที่ที่งดงามอย่างทะเล และมีหนุ่มสาวหน้าตาสวยงาม ทำให้บรรดาผู้คนที่มาที่นี่ ต่างหลงใหลเข้ามาเป็นจำนวนมาก อีกทั้งเมื่อมาแล้วต้องหวนกลับมาอีก จึงกลายเป็นที่มาของชื่อ “บางเสนห์” เมื่อระยะเวลาผ่านไป ชื่อของบางเสนห์ที่ผู้คนต่างที่เคยเรียกก็ได้เลือนหายไป เนื่องจากมีการเรียกเพี้ยนและมีการออกเสียงผิดทำให้ “บางเสนห์” ที่ผู้คนเคยพากันเรียกกัน ปัจจุบันกลายเป็นชื่อ “บางเสร่” ซึ่งตำนานของบางเสนห์ยังคงเป็นตำนานและเรื่องราวที่ฝังและอยู่ภายในความทรงจำของชาวบ้านบางเสร่ (ปัทวี สัตยวงศ์ทิพย์, 2565)

สอง ศิลปะการแสดงของชุมชนบางเสร่ ได้แก่ การเดินหางเครื่อง ที่กล่าวได้ว่าเป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่มีชื่อเสียงเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่สะท้อนถึงความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน



ที่ถูกสืบทอดต่อ ๆ กันมา ซึ่งเป็นการเต้นประกอบเพลงไทยที่หลากหลาย ยุคสมัยของความรุ่งเรืองจากการประกอบอาชีพทางเครื่องบางเส่ยปรากฏว่ามีวงเครื่องมากกว่า 20 คณะ เดินสายออกรับงานทั่วทั้งภาคตะวันออก และภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย ปัจจุบัน (2566) ยังมีผู้ประกอบอาชีพเป็นวงเครื่องบางเส่ย และมีความพยายามที่จะอนุรักษ์ไว้ให้คนรุ่นหลังได้สืบทอด จึงริเริ่มก่อตั้งชมรมอนุรักษ์วัฒนธรรมทางเครื่องบางเส่ยขึ้น และยังคงรักษาแบบการเต้นที่สุภาพ ซึ่งมีจังหวะและท่าเต้นที่มีเอกลักษณ์ไม่เหมือนใคร รวมถึงการแต่งกายที่งดงามไม่เปิดเผยเน้นเรือนร่างให้ผู้คนเห็นเหมือนการเต้นยุคใหม่ นอกจากนี้มีการเต้นเพลงลูกทุ่งแล้วนั้น ยังมีการเต้นจังหวะลีลาอย่างชะชะช่า บิกิน กัวราชา รุมบ้า วอลซ์ รวมไปถึงการรำฟ้อน ซึ่งปัจจุบันการแสดงทางเครื่องยังคงมีอยู่ในประเพณี พิธีกรรม และเทศกาลของท้องถิ่นบางเส่ย นอกจากนี้ยังมีศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีกอย่างหนึ่ง ได้แก่ การรำกลองยาว เป็นการรำกลองยาวที่มีจังหวะการตีที่สนุกสนาน กลองยาวมีความสัมพันธ์และบทบาทที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของผู้คนในบางเส่ยในทุกเทศกาล ไม่ว่าจะเป็นงานประเพณีต่าง ๆ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา งานบุญเข้าพรรษา งานกฐิน งานแห่ผ้า และงานแห่ขันหมาก เป็นต้น

สาม เทศกาลประเพณีที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์ของชุมชนบางเส่ยนั้น คือ เทศกาลสงกรานต์ซึ่งเป็นประเพณีที่มีความสำคัญของคนไทยแล้ว ก็ยังเป็นประเพณีที่มีคุณค่าต่อวิถีชีวิตของชุมชนบางเส่ย ซึ่งชาวบ้านจะมารวมตัวกันที่วัดเพื่อทำบุญร่วมกัน ถูกเรียกว่า ประเพณีสงกรานต์ 9 วัน ซึ่งจะมีการจัดงานประเพณีที่วัดบางเส่ยคงคาราม และมีการละเล่นสงกรานต์ 9 วัน 9 คืน โดยจะมีการก่อพระเจดีย์ทรายที่วัดบางเส่ยในวันสุดท้าย มีชาวบ้านมารวมกันช่วยทำพวงมะโหดประดับตกแต่งกองพระเจดีย์ทราย การละเล่นอุ่มสาวลงน้ำ มีการจับและหยอกล้อแก้มกันโดยการอุ่มหญิงสาวลงน้ำทะเล มีการปาลูกสะบ้า เล่นลูกช่วง และตีจับ นอกจากนี้ให้ความสนุกสนานรื่นเริงแล้ว ยังช่วยให้เกิดความสามัคคี ความอดทน และเกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชุมชนอีกด้วย ในการจัดงานและมีพิธีกรรมที่สำคัญอย่างยิ่งในช่วงวันสงกรานต์ ได้แก่ การแห่รูปปั้นหลวงพ่อกองอยู่ ซึ่งเป็นพระที่เคารพศรัทธาของชาวบ้านบางเส่ย โดยแห่จากวัดบางเส่ยคงคารามไปรอบชุมชนบางเส่ย เพื่อให้ชาวบ้านและลูกหลานบางเส่ยได้ร่วมกันสรงน้ำและขอพร สถานการณ์ปัจจุบันนี้ประเพณีการละเล่นสงกรานต์ 9 วัน 9 คืน เหลือเพียง 2 วัน เท่านั้น

สี่ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน ชุมชนบางเส่ยมีพระพุทธรูปที่มีความสำคัญซึ่งเป็นที่ศรัทธาของชาวบ้าน ได้แก่ หลวงพ่อกองอยู่แห่งวัดบางเส่ยคงคารามอันเป็นที่เคารพนับถือ ศรัทธาและศรัทธาของชาวบ้านในชุมชน นอกจากนี้ยังมีกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ หรือเสด็จเตี่ยก็เป็นที่เคารพและศรัทธาของชุมชนบางเส่ย โดยเฉพาะ

ชาวประมงจะต้องขอพรขณะออกเรือประมงเพื่อจับปลาของชาวบ้าน การไหว้พ่อกองที่ศาลบางเส่ย และไหว้แม่ย่านางที่เรือ เพื่อให้รอดพ้นภัยอันตรายจากการเดินออกเดินทางทางทะเล

ห้า ภูมิศาสตร์ทางทะเล ความสัมพันธ์ด้วยลักษณะทางด้านภูมิศาสตร์ทางทะเลที่มีความโดดเด่นซึ่งสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวบ้านและชีวิตของชาวประมงที่ผูกพันกับท้องทะเล ซึ่งเป็นแหล่งจับสัตว์น้ำเพื่อการบริโภค และการค้าขายเพื่อสร้างรายได้ให้กับชาวประมงและตลอดจนผู้ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้อง ก่อรูปขึ้นเป็นการละเล่นของท้องถิ่น เช่น การละเล่นตบปู ตบปลากระเบน แข่งขันตบปลาและตามวิถีของชาวประมง และยังมีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ เกาะเปิด ซึ่งเป็นเกาะที่อยู่ไม่ไกลมาจากชายฝั่งทะเลของชุมชนและเป็นที่อยู่อาศัยของฝูงลิงแสมจำนวนมาก

หก อัตลักษณ์ทางอาหาร ความสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากรแห่งท้องทะเลที่มีผลต่อวิถีความเป็นอยู่ ก่อรูปขึ้นเป็นประเพณีความเชื่อแล้ว อาหารการกินที่มีวัตถุดิบจากทะเลถูกนำมาแปรรูปปรับปรุงจนกลายเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่น ได้แก่ ปิ้งบหรือห่อหมกย่าง ที่ชาวบ้านนิยมใช้ปลาอินทรีหรือปลาข้างเหลืองมาทำและหมักน้ำด้า ที่ทำจากปลิงหมักสด (หมักกระตอย) มาทำความสะอาดโดยไม่มีการล้างหมักออก ต้มน้ำปรุงรสชาติด้วยน้ำหมักสดจากตัวปลาหมักซึ่งมีสีด้าและให้ความหวานเล็กน้อยซึ่งเป็นที่นิยมรับประทานเป็นอาหารหลักและเป็นอาหารพื้นบ้านของชาวบ้านบางเส่ย

เจ็ด ค่ายลูกเสือและต๋นยางนา นอกจากชายทะเลที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของชุมชน แต่อัตลักษณ์เชิงสถานที่ซึ่งทำหน้าที่เป็นความทรงจำร่วมกันของชาวบ้านในชุมชน ได้แก่ ค่ายลูกเสือและต๋นยางนาโดยปัจจุบันเป็นสวนสาธารณะติดชายหาดบางเส่ย เป็นสถานที่ที่อยู่ในความทรงจำของผู้คนในชุมชนซึ่งบรรจุเรื่องราวความทรงจำทางประวัติศาสตร์ของชุมชน ตั้งแต่การเป็นป่าช้ามาก่อน เป็นป่าที่รกชัฏ และเป็นสถานที่ฝังศพของคนตาย มีเห็ดและมีพืชสมุนไพรขึ้นมากมายในบริเวณพื้นที่แห่งนี้ ทำให้ชาวบ้านได้มาเก็บกินและใช้ไปรักษา ชาวบ้านบางเส่ยหลายคนมักจะมาที่นี่เพื่อเก็บสมุนไพรใช้เป็นยารักษาโรคตามวิถีชีวิตพื้นบ้านเพื่อใช้รักษาโรค เช่น ชี้ไก่ตากแห้ง นำมารักษาโรคริดสีดวง ต๋นยางนา นำใบยางมาใช้รักษาแผลฝี แผลสด และเสลดพังพอนใช้รักษาอาการไข้ แผลร้อนในปาก โรคงูสวัด เป็นต้น จากป่าช้าก็พัฒนามาเป็นค่ายอบรมลูกเสือชาวบ้าน และปัจจุบันพื้นที่แห่งนี้จะพัฒนากลายเป็นสวนสาธารณะบางเส่ยแล้วก็ตาม แต่ค่ายลูกเสือและต๋นยางนาก็ยังคงอยู่ในความทรงจำของชาวบ้านบางเส่ยตลอดไป

ดังนั้น อัตลักษณ์ของชุมชนประกอบสร้างขึ้นมาจากภูมิวัฒนธรรม ผู้คน ประเพณีและวิถีชีวิตของผู้คน ความสัมพันธ์หลายด้านถูกถักทอขึ้นมาจากกลายเป็นอัตลักษณ์ที่ชาวบ้านและชุมชนภาคภูมิใจ จนกลายเป็นแรงดึงดูดการท่องเที่ยวออกสู่สายตา



ของผู้คนภายนอก และผู้เดินทางทั้งหน้าใหม่และหน้าเก่าให้เข้าร่วม มาสัมผัสประสบการณ์ประสบการณ์การท่องเที่ยวร่วมกับชุมชน

แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนประมง

สถานการณ์การท่องเที่ยวของชุมชนชายทะเลในจังหวัด ชลบุรีสามารถจำแนกกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวทั้งใน รูปแบบระยะสั้นและระยะยาวได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ กลุ่ม

นักท่องเที่ยวภายในประเทศ และนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศ หรือนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่มีความหลากหลาย มีศักยภาพ การใช้จ่ายใช้สอยที่ค่อนข้างสูง การสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยว ภายในชุมชนจะกลายเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างรายได้สร้าง ความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาสร้างสรรค์ ประสบการณ์

ตารางที่ 1 การเดินทางของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในจังหวัดชลบุรี (ปี 2562-2566)

ปี พ.ศ.	นักท่องเที่ยว ภายในประเทศ	นักท่องเที่ยว จากต่างประเทศ	รายได้จากผู้เยี่ยมเยือน คนไทย (ล้านบาท)	รายได้จากผู้เยี่ยมเยือน ชาวต่างชาติ (ล้านบาท)
2562	8,636,346	9,966,574	55,499.48	220,828.86
2563	5,506,407	1,458,336	27,988.92	34,510.51
2564	2,784,642	29,101	11,658.28	270.19
2565	12,827,913	1,857,056	74,199.54	25,271.02
2566	4,870,231	3,803,787	27,054.38	38,851.42

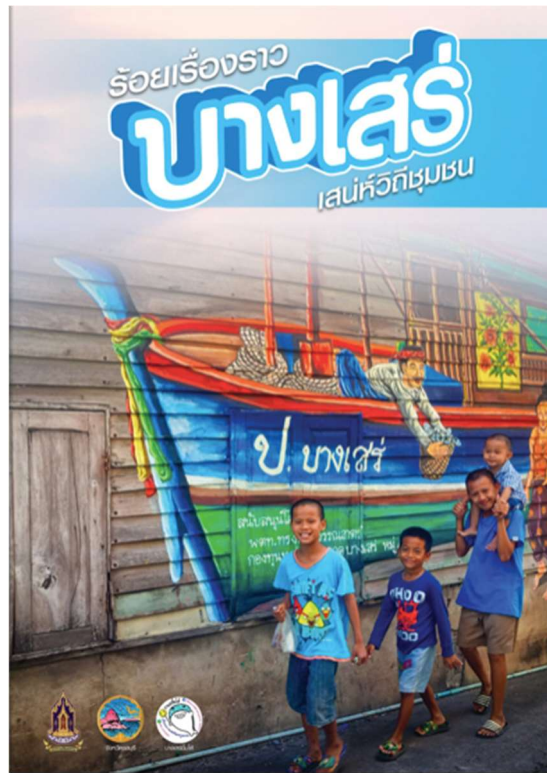
ที่มา : สำนักงานสถิติจังหวัดชลบุรี, 2565 (เข้าถึงได้ที่ www.chonburi.nso.go.th)

จากตารางได้แสดงให้เห็นว่าการเดินทางของนักท่องเที่ยว ที่เข้ามาใช้จ่ายใช้สอย ภายในชุมชนมีอัตราใกล้เคียงกัน แต่ความสามารถในการใช้จ่ายสูงซึ่งจะนำไปสู่การสร้างรายได้ของท้องถิ่น ที่กระจายไปยังชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่ที่ประกอบกิจการการท่องเที่ยว ในชุมชน จะมีสัดส่วนรายได้หรือการใช้จ่ายจากนักท่องเที่ยว ชาวต่างชาติจะมีอัตราค่อนข้างมากสามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชนได้ เป็นอย่างดี รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนท้องถิ่น ชาวประมงจึงควรถูกออกแบบให้มีความเหมาะสมและมีความพร้อม ที่จะต้อนรับนักท่องเที่ยว นักเดินทางจากต่างประเทศ ขณะที่ นักท่องเที่ยวภายในประเทศมีอัตราการเดินทางเข้ามาท่องเที่ยว ในชุมชนค่อนข้างสูง แต่มีอัตราการใช้จ่ายไม่สูงมากนัก ชุมชนจำเป็นต้องแสวงหกิจกรรมที่สามารถสร้างรายได้เพิ่มขึ้นจากนักท่องเที่ยว การขายของที่ระลึก สินค้าเชิงวัฒนธรรม เป็นต้น

การพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนบางเสร่ที่ได้มีการเริ่ม การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ได้รับการคัดเลือกจาก วัฒนธรรมจังหวัดชลบุรีให้มีการพัฒนาพื้นที่การท่องเที่ยวของชุมชน ขึ้นเป็น “ถนนสายวัฒนธรรมตำบลบางเสร่” และได้เริ่มเปิดให้มีการท่องเที่ยวตั้งแต่เดือนเมษายน 2560 ถนนสายวัฒนธรรมตำบล บางเสร่ตั้งอยู่บนแนวชายฝั่งที่ต่อเนื่องมาตั้งแต่หาดจอมเทียนและ

หาดบ้านอ่าวมีระยะทางราว 2.5 กิโลเมตร มีเขตชายหาดน้ำตื้น ประมาณ 1 กิโลเมตร บริเวณนี้จึงเป็นที่ตั้งของ “อ่าวบางเสร่” มี ชายหาดทรายสีขาวละเอียดจากการพัดพาตะกอนของธรรมชาติ และน้ำทะเลที่ค่อนข้างใส และอ่าวบางเสร่จะเป็นจุดจอดเรือเพื่อ หลบคลื่นลมของเรือประมงที่เดินทางผ่านมาบริเวณนี้ อาชีพหลัก ของชาวบ้านส่วนใหญ่ ได้แก่ การทำประมงชายฝั่งขนาดเล็ก ประมง เรือขนาดใหญ่ เช่น เรืออวนดำและเรืออวนลาก จากพื้นฐาน การประกอบอาชีพทำประมงได้ถูกพัฒนาต่อยอดในการประกอบ อาชีพอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกัน ได้แก่ การค้าขายสินค้าอาหารสดและ อาหารแปรรูปจากทะเล การพัฒนาการท่องเที่ยวทางทะเล เช่น การเช่าเรือตกปลาและตกหมึก การดำน้ำดูปะการัง รูปแบบ การท่องเที่ยวเหล่านี้ถูกพัฒนาจากกลุ่มผู้ประกอบการภาคเอกชน ภายในชุมชนเป็นหลัก

ภายหลังการสนับสนุนให้เกิดกิจกรรมจากจัดตั้ง “ถนน สายวัฒนธรรมตำบลบางเสร่” เมื่อปี 2560 หน่วยงานของรัฐท้องถิ่น ได้แก่ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดชลบุรี ได้ดำเนินการจัดทำ หนังสือประเภทหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ หรือ E-book เพื่อเผยแพร่ การท่องเที่ยวของท้องถิ่นบางเสร่ฉบับภาษาไทย



ภาพที่ 1 หน้าปกหนังสือ E-book ร้อยเรื่องราวบางเสร่เล่นหริวิชุมชน

ภายในหนังสือจะเป็นการรวบรวมข้อมูลความเป็นมา เป็นไปของชุมชนบางเสร่ทั้งในมิติทางประวัติศาสตร์จากเอกสาร เรื่องเล่า หรือความทรงจำของผู้คนในบางเสร่เพื่ออธิบายการเกิดขึ้น ของชุมชนการดำรงอยู่ในทางประวัติศาสตร์ของชุมชนเพื่อสร้าง ความเป็นอดีตหรือการสร้างตำนานของชุมชน

ประเด็นหนึ่งในหนังสือที่ถูกนำมาถ่ายทอดเพื่อชักชวน หรือเชิญชวนให้นักท่องเที่ยวชาวไทยเข้าไปท่องเที่ยวที่บางเสร่ได้ อย่างน่าสนใจหลายประเด็น เช่น ศิลปะและวัฒนธรรม ประเพณี สิ่งศักดิ์สิทธิ์ สถานที่สักการะและความเชื่อ

การนำเสนอภาพตัวแทนของชุมชนที่กล่าวได้ว่าเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในชุมชนของท้องถิ่นที่ทำให้เกิดความน่าสนใจ จนกลายเป็นแรงดึงดูดให้กับนักท่องเที่ยวให้เข้ามาสัมผัส คือ เรื่องราวของปราชญ์ชาวบ้านที่นำเสนอผู้มีความรู้ทางด้านทางเครื่อง บางเสร่ซึ่งต่อมาได้ยกระดับขึ้นเป็นกลุ่มอนุรักษ์ฟื้นฟูศิลปการแสดง ทางเครื่องบางเสร่ปราชญ์ชาวบ้านทางด้านการประมงและดนตรีไทย ปราชญ์ชาวบ้านด้านเกษตรกรรม การรวบรวมข้อมูลจากผู้คน ตัวเล็กตัวน้อยถูกนำมาร้อยเรียงผ่านเรื่องเล่าของชุมชนทำให้เกิดขึ้น เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนที่ยังมีชีวิต ที่ทำให้ชาวบ้านได้ตระหนักถึง ศักยภาพของตนเองที่สามารถเชื่อมโยงไปสู่ส่วนอื่น ๆ ของชุมชนได้ การจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนบางเสร่ด้านหนึ่ง ที่ถูกจัดการและการสนับสนุนโดยหน่วยของภาครัฐที่ทำหน้าที่ เป็นกลไกหลักที่จะสนับสนุนและการขับเคลื่อนเพื่อก่อให้เกิด

การท่องเที่ยวภายในชุมชน และการรวมกลุ่มของผู้คนภายในชุมชน จนสามารถเกิดขึ้นเป็นเครือข่าย เช่น กลุ่มท่องเที่ยววิถีชุมชนตำบล บางเสร่ กลุ่มเกษตรกรทำประมงบางเสร่ กลุ่มประมงเรือเล็กพื้นบ้าน ภายใต้การรวมกลุ่มดังกล่าวได้ก่อให้เกิดการผลักดันการท่องเที่ยว จากระดับล่างเพิ่มขึ้น เช่น การพัฒนาสินค้าทางด้านหัตถกรรม สินค้าอาหารพื้นบ้าน ส่งเสริมภูมิปัญญาของปราชญ์ชุมชน การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวชุมชนให้เป็นที่รู้จักของบุคคล ภายนอก

รูปแบบการท่องเที่ยวของชุมชนหรือทรัพยากรการท่องเที่ยว ของชุมชนท้องถิ่นบางเสร่ ซึ่งประกอบด้วย ทรัพยากรการท่องเที่ยว วัฒนธรรมท้องถิ่นที่ประกอบไปด้วยความเป็นชุมชนดั้งเดิม เป็น หมู่บ้านชาวประมงที่มีวิถีชีวิตสัมพันธ์อยู่กับท้องทะเล เป็นการ ประกอบอาชีพเพื่อเลี้ยงดูผู้คนในครอบครัวและชุมชน การเดินทาง เข้ามาท่องเที่ยวจะได้สัมผัสกับกลิ่นไอของชุมชนประมงเก่า การออกเรือจับปลา วางลอบและการลงอวนปู การออกเรือตกปลา ถึงแม้ว่าสถานการณ์ปัจจุบัน (พ.ศ. 2565) การทำประมงของชาวบ้าน ได้ประสบปัญหาอย่างมากมีเรือประมงหลายลำถูกจอดทิ้งไว้ จนผูกเรือไปตามกาลเวลาจนอาจกล่าวได้ว่า “เป็นบาดแผล ความทรงจำของชาวประมง” แต่ก็ยังมีชาวประมงบางส่วนที่ พยายามก่อกำเนิดทำการประมง หรือการปรับตัวไปสู่การประกอบ อาชีพอื่นที่ยังคงสัมพันธ์อยู่กับการทำประมง เช่น เรือตกปลา ตกหมึก นำเที่ยวทางทะเล เป็นต้น



เส้นทางการท่องเที่ยวสายวัฒนธรรมของชุมชนเป็นการเดินเที่ยวชมชุมชนเก่า การจับจ่ายใช้สอยสินค้าเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ชุมชน ซึ่งร้านค้าจะอยู่บริเวณหน้าบ้านของชาวบ้าน การแสดงกิจกรรมของชุมชนและเยาวชน บางครั้งได้เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวเข้าไปมีส่วนร่วม เช่น การเต้นหรือการสวมชุดทางเครื่องบางเครื่อง การร้องเพลง การเล่นดนตรีหรือการรับฟังดนตรีสดจากการละเล่นของชาวบ้าน การกินอาหารทะเลซึ่งเป็นวิถีวัฒนธรรมการกินอาหารของชาวประมง เช่น เมนูหมึกนํ้าดำ ปิ้งบ เป็นต้น

การท่องเที่ยวสายวัฒนธรรมที่นอกจากแหล่งท่องเที่ยวภายในชุมชน เช่น สักการะหลวงพ่อทองอยู่ ณ วัดบางเสร่คงคารม นักท่องเที่ยวยังสามารถเดินทางไปสักการะและชื่นชมความงดงามของรูปพระแกะสลักเขาชีจรรย์ ไหว้พระขอพรที่พระลอยพระพุทธรูป วัดญาณสังวราราม แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเหล่านี้นักท่องเที่ยวสามารถเดินไปได้โดยพาหนะส่วนตัวหรือรถรับจ้าง ตลอดจนผู้ที่ชื่นชอบการปั่นจักรยาน เนื่องจากเส้นทางเพื่อไปสถานที่ท่องเที่ยวจะมีเส้นทางสำหรับการขี่จักรยานโดยตลอด

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศและกีฬา การจัดการท่องเที่ยวทางธรรมชาติด้วยลักษณะของพื้นที่ที่เหมาะสมประกอบไปด้วยภูเขาและชายทะเล นักท่องเที่ยวสามารถเข้าไปเยี่ยมชมการจัดการป่าชายเลนที่อยู่ในเขตของหน่วยราชการทหารซึ่งอยู่ในการดูแลของกรมสนับสนุนหน่วยบัญชาการต่อสู้อากาศยานและรักษาฝั่ง และบริเวณหาดทรายแก้วโรงเรียนชุมชนทหาร การท่องเที่ยวตามเส้นทางของเขตนุรักษ์สัตว์ป่าเขาชีโอน การเดินทางท่องเที่ยวทางทะเลเพื่อไปดูวิถีชีวิตสัตว์ที่ดำเนินชีวิตอยู่กลางทะเล (เกาะลิง)

การจัดการท่องเที่ยวเชิงกีฬาของชุมชนบางเสร่ ได้แก่ การปั่นจักรยานเพื่อชื่นชมธรรมชาติตามแนวชายฝั่งทะเลทั้งในรูปแบบกลุ่มและเดี่ยว หรือจะปั่นจักรยานตามเส้นทางภายในชุมชนเพื่อเชื่อมต่อไปยังแหล่งท่องเที่ยวตอนในซึ่งเป็นที่ตั้งแหล่งสักการะสำคัญซึ่งเชื่อมโยงอยู่กับแหล่งท่องเที่ยวของเอกชน การแข่งขันตกปลาเห็ดโคนในทะเลและการแข่งขันตกในระดับต่าง ๆ จนถึงระดับชาติ โดยการตกปลานี้เมื่อตกปลาขึ้นมาได้จะทำการวัดขนาดปลาและชั่งน้ำหนักเพื่อบันทึกการแข่งขัน หลังจากนั้นจะนำปล่อยกลับลงสู่ทะเลตามธรรมชาติ และชายหาดบางเสร่ถูกใช้เป็นสนามแข่งขันเจ็ตสกี (Jet ski) ซึ่งเป็นการแข่งขันรายการชิงแชมป์ประเทศไทย และการเป็นสนามแข่งขันในรายการระดับนานาชาติเป็นประจำทุก ๆ ปี

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และท่องเที่ยวทางทะเล ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรทางทะเลซึ่งเป็นแรงดึงดูดให้กับผู้ที่ชื่นชอบการตกปลาและการตกหมึก ทำให้ชาวประมงบางส่วนเริ่มปรับตัวมาประกอบอาชีพการนำเที่ยวตามหมายตกปลาทั้งใน

รูปแบบไปเย็นกลับค่ำ หรือการค้างคืนตกปลาอยู่กลางทะเลซึ่งเป็นการตกปลาเพื่อการพักผ่อนและจะนำมาใช้เพื่อการบริโภคเป็นหลัก และกิจกรรมการดำน้ำเพื่อดูปะการัง บริเวณเกาะที่ตั้งอยู่ไม่ไกลจากอ่าวบางเสร่ ได้แก่ เกาะเป็ด เกาะครามน้อย และแนวปลายแหลมของชายฝั่งทะเลในพื้นที่ใกล้เคียง โดยจะมีผู้นำการท่องเที่ยวหรือไกด์ของชุมชนอธิบายกิจกรรมเกี่ยวกับความปลอดภัย การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลควบคู่กันไป นอกจากนี้ชุมชนยังมีการจัดตั้งโครงการบ้านปูธนาคารปลาเพื่อสร้างจิตสำนึกความสำคัญของป่าชายเลน ปะการัง ความสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากรธรรมชาติกับมนุษย์

อภิปรายผล

ผลการศึกษาสามารถนำมาอภิปรายผลกับแนวคิดของการจัดการท่องเที่ยวชุมชน ในประเด็นของการมีส่วนร่วม ผลจากการศึกษาวิจัยนี้ยังไม่สะท้อนการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนบางเสร่เนื่องจากหน่วยงานรัฐท้องถิ่นยังคงทำหน้าที่ในการกำหนดนโยบายและแนวทางการท่องเที่ยวโดยส่วนใหญ่ การสร้างกิจกรรมสร้างสรรค์เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างนักท่องเที่ยวมีความหลากหลาย เช่น การท่องเที่ยวเชิงกีฬา การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเล เป็นต้น และสามารถนำมาอภิปรายตามแนวคิดของการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน ในประเด็นของกระบวนการของห่วงโซ่เชิงคุณค่าการท่องเที่ยว ที่ได้อธิบายกระบวนการจัดการท่องเที่ยวในเชิงเศรษฐกิจตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ โดยให้ความสำคัญกับการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยนี้ในประเด็นของการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยมีรัฐท้องถิ่นเข้ามาช่วยในการกำหนดนโยบายออกแบบกิจกรรม และสนับสนุนการดำเนินงานทางด้านการท่องเที่ยวของผู้นในชุมชนที่ก่อให้เกิดการสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวในรูปแบบที่หลากหลาย ผลการศึกษาสามารถนำมาอภิปรายผลร่วมกับงานวิจัยของ ธง คำเกิด และคณะ (2564) การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนรากฐานวิถีชีวิตชุมชนอย่างยั่งยืนของตำบลตันตล อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี และสุดถนอม ตันเจริญ (2561) การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนบางขันแตก จังหวัดสมุทรสงคราม ในประเด็นของการสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มาจากทรัพยากรพื้นฐานของชุมชน และความแตกต่างทางด้านการจัดการองค์กรของชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวที่ชุมชนบางเสร่ยังไม่มีมีความเด่นชัดมากจึงทำให้โครงสร้างการจัดการมีความพร่าเลือนยังไม่สามารถพัฒนาขึ้นเป็นระบบ



ข้อเสนอแนะ

1. การสร้างความร่วมมือจากภาคประชาชนควรมาจากผู้คนที่หลากหลายทั้งที่อยู่ในกลุ่มต่างสาขาอาชีพ หรือพื้นที่ที่อยู่นอกเขตการจัดการท่องเที่ยว
2. การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของหน่วยงานภาครัฐควรให้ประชาชนเข้ามามีส่วนในกระบวนการคิด การวางแผน หรือการตัดสินใจดำเนินนโยบาย

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับงบประมาณสนับสนุนการวิจัย จากมหาวิทยาลัยบูรพา “ผ่านกองทุน” กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์วิจัยและนวัตกรรม ปีงบประมาณ พ.ศ. 2565 งบประมาณด้านวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (वन)

เอกสารอ้างอิง

- กั้ววาลย์ จันทรโชติ. (2541). **การจัดการประมงโดยชุมชน. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. กรุงเทพมหานคร.**
- กำพล กาญจนสกุล และชูลีรัตน์ เจริญพร. (2563). การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของถนนสายวัฒนธรรมบางเสร่ ตำบลบางเสร่ อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี. ใน **การประชุมนำเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา ครั้งที่ 15 ปีการศึกษา 2563. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรังสิต.** หน้า 2019-2029.
- ณัฐพัชร มณีโรจน์. (2560). **การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน. วารสารวิชาการการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ. 3(2): 26-46.**
- ธง คำเกิด และคณะ. (2564). **การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนรากฐานวิถีชีวิตชุมชนอย่างยั่งยืนของตำบลต้นตาล อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี. รายงานการวิจัย. คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี.**

ประภาส ปันตบแต่ง และอนุสรณ์ อุณโณ. (2545). **“ขบวนการประมงพื้นบ้านภาคใต้: กรณีศึกษา สมัชชาชาวประมงพื้นบ้านอันดามัน”.** ใน ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคณะ **วิถีชีวิต วิถีรู้: ขบวนการประชาชนร่วมสมัย. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์ตรัสวิน.**

ปัทวิ สัตยวงศ์ทิพย์. (2564). **การพัฒนางานพิมพ์ผ้าเพื่อยกระดับเศรษฐกิจฐานรากแบบมีส่วนร่วมเพื่อลดความเหลื่อมล้ำของชุมชนตำบลบางเสร่ อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี. รายงานการวิจัย. สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ**

ไม่ปรากฏผู้แต่ง. **บางเสร่ เสน่ห์ชุมชน วิถีคนพื้นเล. [online]. Available : <https://anyflip.com/xznke/xqso/basic>. 2024.**

สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก. (2561). **แผนปฏิบัติการการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก. ฝ่ายเลขานุการ. คณะอนุกรรมการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่ระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก. สุดถนอม ต้นเจริญ. (2561). การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนบางขันแตก จังหวัดสมุทรสงคราม. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี. 8(2): 32-41.**

อภิญญา เฟื่องฟูสกุล. (2546). **อัตลักษณ์ การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.**